

Ustno izročilo o lintverju kot indikator ritualnega prostora antične skupnosti Ajdovščine nad Rodikom

Katja Hrobat

The article is part of a B.A. thesis in which the author studies the relations between folk traditions and archaeological research. She analyses the oral traditions related to a mythical figure called Lintver, a kind of a snake-like dragon that apparently lived in Jezero above village Rodik (southwestern Slovenia). Mid-nineteenth century descriptions and local oral traditions suggest that the parish in Brezovica organized regular monthly processions to the site to bewitch the devil. As Lintver's dwelling-place lies in the immediate vicinity of Ajdovščina's Roman cemetery, the paper considers the possibilities as to how the traditions about the mythical being could lead us to an ancient ritual place.

Ljudsko izročilo, ki se navezuje na arheološko najdišče Ajdovščina nad vasjo Rodik v jugozahodni Sloveniji, izstopa zaradi njegove izjemnosti. Poleg nenavadnih izročil o življenju nekdanjih prebivalcev hriba Ajdovščina ter njihovem sobivanju s prebivalci iz doline, o kontinuiteti tega ajdovskega naselja in o rimskih ter Šembiljinih cestah¹, so vzbudile pozornost lokalne tradicije, povezane s čaščenjem mitskega bitja iz Jezera, v neposredni bližini rimske in prazgodovinske naselbine na Ajdovščini.

V nenavadnem izročilu, izraženem z nenavadnimi obredi in tesno navezanem na arheološko najdišče, je Božidar Slapšak zaslutil možnost indiciranja svetega mesta antične skupnosti na Ajdovščini (Slapšak 1997, 26-27). Na podlagi objavljenih zgodb domačinke iz Rodika (Peršolja 2000), starejših terenskih raziskav Oddelka za arheologijo (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani) ter mlajših, avtorice članka, bomo poskušali obdelati idejo o možnosti starega kulta na Jezeru nad Rodikom.

Jezero in romanja k lintverju²

Duhovnik Matija Sila (1882, 42) v 19. stoletju zapiše svarilo lokalnega kmeta pred izkopavanji na Ajdovščini: »A velika kača varuje ondašnje zaklade in ni varno, da kdo sam na tako delo gre. Tudi je tam «jezero» (mala luža) na «Čuku», kamor so v starih časih s procesijo hodili (bilo je neki do dvajset križnikov), da so hudobo zarotili: «Gospodine! Zateri ga in ubi ga, onega vraga, ki tu prebiva!», kajti od ondi je prihajala večkrat nevihta.« Po pričevanjih Sile je bilo do leta 1787 na hrib Čuk do enaindvajset procesij letno, in sicer iz Rodika in Brezovice. Še v 19. stoletju je bilo v kamnih vrezanih štirinajst postaj križevega pota (Peršolja 2000, 196). Obred je potekal ob kamnu z vklesanim latinskim

¹ Vse teme so obravnavane v lit. Hrobat 2003.

² Zaradi polglasnika v besedi zapisujem besedo kot lintver, medtem ko je v objavljenih pravljičah (Peršolja 2000) zapisana kot lintvar.

Slika 1: Vzhodni rob Jezera je utrjen s kamnitimi apnenčastimi bloki (Foto: K. Hrobat).

križem, od katerega je bil po zapisu iz leta 1859 viden le še spodnji del, so ga pa takrat ljudje še pomnili celega. Sila omenja, da je v procesiji sodelovalo do dvajset križnikov. Danes je težko oceniti verodostojnost izročila, zabeleženega v sedemdesetih letih, da so bila v obred vključena dekleta, device, ki so bile ob tej priložnosti oblečene v belo (Slapšak 1997, 20).

Ker je za 18. stoletje blagoslavljanje jezera (jus paludem benedicendi) pisno dokumentirano, sredi 19. stoletja pa obredi živijo le še v spominu in skromnih materialnih ostankih, Slapšak (Ibidem, 20) domneva, da je bila tradicija procesij prekinjena v času ustanovitve samostojne župnije v Rodiku, ko je brezoviška fara izgubila pristojnost nad Rodiškimi zemljišči na Čuku in Ajdovščini.

Lokev, imenovana Jezero, leži vrh Čuka, blizu prazgodovinskega in antičnega naselja na Ajdovščini, tik nad rimskim grobiščem iz 1. in 2. stoletja n. št. na ledini Pod jezerom. Vzhodni najnižji rob kotanje Jezera je umetno povišan z zidom iz velikih apnenčastih klad (Ibidem, 26). Očitno je, da so bili veliki kamni prineseni od drugod, saj predstavljajo izstopajoč element na flišni brkinski osnovi. Slapšak (1997, 27) glede na rezultate sondiranja omenja možnost nekih lesenih konstrukcij, vendar hkrati opozarja, da se zaradi majhnosti odkopane površine in skromnih ostalin ne da reči nič zanesljivega o namembnosti terena.

Lintver v rodiškem ljudskem izročilu

Ljudsko izročilo pravi, da je Čuk znotraj votel in zapolnjen z vodo, pri Jezeru pa voda občasno »privre« na dan. Iz zapisov župnika Matije Sile iz 19. stoletja in ljudskega izročila zvemo, da je bil glavni namen procesij krotiti lintverja, ki je domoval v notranjosti Čuka, da ne bi nad vasi v dolini pošiljal naravnih nesreč.

Brezovčani in Rodičani so vsak mesec skupaj hodili na Čuk k Jezeru in prosili Boga, naj jih varuje pred kačjim vragom. Rodičani so prosili: »Bog daj, da ne bi lintvar razklal hriba in da ne bi Rodik odnesla voda.« Brezovčani pa so molili: »Bog daj, da ne bi lintvar zamašil lukenj in bi voda poplavela vas.« Zaradi spora med njimi je vsaka vas ustvarila svojo farno in prirejala svoje procesije na Čuk. To Bogu ni bilo všeč. Zato je ukazal škofu, da je procesije prepovedal (Peršolja 2000, 47).

»... Od pamtiveka živi v Čuku, ki je poln vode, ena velikanska kača. Ona je gospodar vode, dežja, slane, toče in strele. Ko čuje Rodičane klet in rotit: »Da bi te strela udarila!«, jih za kletvine štrafa in vsaketoliko koga udari. Pej tudi če kačo kaj razjezi, pošilja bliske in strele. Prav vsakokrat ko udari, ne zadene človeka. Strela pošlje nad drevo. Zato v Jajdešni ni niti enega drevesa, da vanj ne bi udarila strela« (Peršolja 2000, 51).

Zlo, s katerim je Rodičanom grozil »vrag« iz Jezera, so bile v glavnem nevihte. Te naj bi nastajale iz goste megle, ki se je poleti valila iz Jezera. Druga lintverjeva grožnja naj bi bilo razlitje jezera iz notranjosti hriba. Če bi se kačon razsrdil, bi lahko goro razklal in potopil vas s celo dolino vred (Slapšak 1997, 20). Ravno tako so se poplav bali Brezovčani, ki bi jih lahko bitje iz Jezera povzročil s preprečitvijo odtoka vode v kraški slepi dolini (Peršolja 2000, 47). Rodičani so poleg tega trepetali še pred lintverjevim kaznovanjem s strelami (Peršolja 2000, 51).

Kot je že Sila v 19. stoletju zapisal (1882, 42), je kačon čuvaj zakladov na Ajdovščini: *Na Ajdovščini je pod najdebelejšim hrastom zakopan zaklad. Varuje ga debela zelena strupena kača z rdečo rožo na glavi (Peršolja 2000, 42).*

Da je bilo v Jezeru nekaj skrivnostnega opozarja tudi pripoved iz sosednjih Slop, da je v njem zakopan zaklad: Starejši so govorili, da je zakopan zaklad Pri jezeru pod Ajdovščino. Tam naj bi ga čuvala ajdovska deklica.³

Rodiški lintver nastopa kot gospodar voda in čuvaj zakladov. *Je varuh in gospodar vseh vod. Če se razjezi, pošlje dež, strela in točo. Kačon varuje staro mesto Rundictes. Je gospodar zakladov* (Peršolja 2000, 42, 48, 49, 196).

Izročilo govori o tem, da je Cerkev naposled prepovedala procesije k lintverju (Peršolja 2000, 47). Ljudsko verovanje je ostalo vseeno globoko ukoreninjeno, saj so po pripovedih otroci iz Rodika še konec 19. stoletja hodili po maši k lintverju, zaradi česar so se župniki jezili. Tradicije ob Jezeru so morale biti močno ukoreninjene v ljudski zavesti, saj zanje vedo tudi starejši ljudje iz okolice Rodika: *Lintver je živel na Ajdovščini, v Jezeru. Rodičani so hodili prosit lintverja, da se ne razhudi... živel naj bi po breznihi. Z njim so strašili otroke, češ če ne bodo pridni, jih bo vzel lintver*⁴. Nekateri so si pod tem likom predstavljali hudiča, drugi veliko pošast s tacami, ki naj bi živela tudi v nekaterih jamah⁵.

O lintverjih drugod po Sloveniji

V slovenskem ljudskem slovstvu pomeni lintvern ali lintvor zmaj. Beseda izhaja iz nemškega izraza Lindwurm.⁶ Naziv zmaj je vseslovanski in praslovanski. Soroden je z izrazom zmija, »kača«, oba pa sta tabuistični poimenovanji za »zemeljski, tak, ki se plazí po zemlji«. Naslednji slovenski izraz za zmaja je starinsko pozoj, ki lahko pomeni tudi »pošast«. Najstarejše in izvirno slovensko poimenovanje za zmaja je izraz premog, izpričan že leta 1592 (Keber 1998, 320).

V slovenskem in nemškem ljudskem izročilu je motiv izlitja jezera iz notranjosti gora, ki ga lahko povzroči zmaj, pogost. Tak je primer gore Olševe, kjer večkrat berejo maše zato, da se jezero ne bi zlilo. Pripovedke govorijo o zmajih, ki povzročajo neurja, plazove, povodnji, ki požirajo živino in ljudi, ali preprosto tu ali tam prebivajo. Pripoveduje se o darovanju otrok zmaju v Konjiški gori, zato da zmaj ne bi zalil Konjic in doline. Vsak petek se je morala darovati maša, da lintvern ne bi prišel iz gore. Če pa je včasih le zbežal, je nastala strašna nevihta. Druga zgodba pripoveduje o darovanju belo oblečenih in ovenčanih devic, kar ni ravno kmečka navada, in o vsakdanji maši namesto tedenski. Ko nekoč župnik nalašč zakasni, pobesneli zmaj z neurjem in povodnijo zalije trg in dolino. Povodenj uplahne, ko župnik opravi svojo dolžnost. Tudi gora Boč naj bi bila polna vode. Če bi se skušal zmaj prebiti iz notranjosti gore, bi ga naravne sile z neurjem in točo skušale uničiti (Grafenauer 1956, 318, 320-23).

Šmitek (1998, 48-49) pogostost motiva jezera v notranjosti gora v slovenskem izročilu povezuje s splošno indoevropsko dediščino. Povezava med goro in vodo je po njem vidna tudi v sorodnosti indoevropskih korenov *gwor, »gora« in *gwer, »goltati«, »žrelo«, »grlo«. Votlina je srce gore, simbol tega, kar gora predstavlja, tako kot srčna votlina simbolizira človekovo bistvo. Ker je podzemna votlina prispodoba Svetega in Absolutnega,

³ Po pripovedovanju Slugove Štefe iz Slop.

⁴ Po pripovedovanju Slugove Štefe iz Slop.

⁵ Izvorno ustno izročilo je zapisano v lit.: Hrobat 2003, str.126-128.

⁶ Lindwurm je zloženka, v kateri sestavina Lind pomeni »kača«, morda tudi »mehek« in »izvir«, medtem ko sestavina Wurm pomeni »črv« (Keber 1998, 328).

je ponavadi polna zakladov, vode. Gre za sestavni del indoevropske arhetipske predstave o svetovni gori, ki, tako kot kozmično drevo, predstavlja središčno os stvarstva.

Valvazor piše o vrhniškem lintvernu pod Zaplano. Ljudje ga poznajo kot koristnega varuha stalnih studencev, ko pa svoje odmerjeno mesto zapusti in pride na beli dan, postane svetu nevaren in narava sama se vzdigne, da ga uniči. V Valvazorjevem času so ljudje trdno verjeli v resničnost zmaja. Zmaj, ki je zagrešil posip studenca nekaj let pred Valvazorjevim obiskom, naj bi bil komaj ped dolg in po obliki podoben kuščarju. To pa je tudi prvo sporočilo o jamskem močerilu ali človeški ribici (Grafenauer 1956, 332).

Kača

Zmaj – kača

Rekli smo že, da ima beseda zmaj enak etimološki izvor kot kača. Označuje nekaj zemeljskega, nekaj, kar se plazi po zemlji (Keber 1998, 320). Zmaj je mehanska kombinacija nekaterih živali, fenomen podoben egiptovskim sfingam, klasičnim kentavrom in podobno. Njegov osnovni videz (plazilec + ptica) je lahko oblikovan iz različnih živali, kot so krokodil, kuščar, ptica in celo panter, koza in druge. Ptica in kača so najbolj običajne in razširjene živali, ki predstavljajo dušo, in te so zlite v figuro zmaja. Nastanek hibridnih bitij, kot je zmaj, Propp povezuje s procesom antropomorfizacije božanstev. Tako kot se žival zlije s človekom, se začnejo tudi živali zlivati druga z drugo. To so živali, ki jih nihče ni nikoli videl, vendar imajo neko misteriozno, nadnaravno in izredno moč. Taka fantastična bitja so produkt pozne, celo urbane kulture, ko je začel človek izgubljati intimno in organsko vez z živalmi⁷ (Propp 1949, 391-395).

Simbolika zmaja je ambivalentna. V negativnem smislu nam zmaj predstavlja predvsem strogega čuvaja skritih zakladov ali simbol zla in demonskih nagnjenj. Kot demonski simbol se zmaj identificira s kačo. Po drugi strani zmaj simbolizira nebeško, ustvarjalno in urejevalno moč. Povezan je s strelo (bruha ogenj) in rodovitnostjo (pri naša dež). Zato ponekod, na primer na Kitajskem in pri Keltih, simbolizira kraljevske funkcije in življenjski ritem, ki jamči red in blaginjo. Čeprav je vodna simbolika poglavitna, saj zmaji živijo v vodi in delajo izvire, je zmaj vendarle povezan s proizvajanjem dežja in groma, manifestacijama nebeške dejavnosti. Združuje zemljo in vodo in je zato simbol nebeškega dežja, ki oplaja zemljo. Zaprti zmaj, ki se pojavlja v mnogih legendah, je simbol skritih in zadrževanih sil (Chevalier, Gheerbrant 1993, 705-706).

Kača v lokalnem ljudskem izročilu in njena simbolika

Že samo ime *kačon*, drugo poimenovanje za rodiškega lintverja, nakazuje, da je ljudska predstava o njem bližje videzu kače kot pa klasičnemu zmaju. Kot smo videli, tudi sam motiv lintverna izhaja iz kače, zato se bomo skušali podrobneje seznaniti s predstavami o kači.

V zahodnih Brkinih z okolico so zanimiva izročila o kontinuiteti vasi, kjer kače nastopajo kot napadalci prvotnih naselij. Kače naj bi pregnale najstarejše prebivalce, prednike današnjih vaščanov, na mesta današnjih vasi. Za arheologa so taka izročila in-

⁷ Embriionalne forme kompozitnih živali se sicer lahko srečajo že prej, recimo v Mehiki in pri Eskimih. Obdobje največjega blišča takih živali je pri najstarejših državah, kot so Egipt, Kitajska, Babilon, stara Indija, Grčija. Takih hibridov pa ne najdemo pri zares primitivnih ljudstvih (Propp 1949, 391-395).

dikativna, saj navadno vodijo do odkritja arheoloških najdišč, ki pripadajo obdobjem od prazgodovine do srednjega veka⁸.

Splošno razširjen motiv kače kot čuvaj zakladov in ruševin je zelo pogost na Rodiškem. Ruševine na Robidi, na najdišču pod Ajdovščino, naj bi čuvala lepa bela kača, po pripovedih zakleta grofica (Peršolja 2000, 160). Ravno tako naj bi bila zakleta grofična v obliki kače na najdišču na sloparskem griču (Peršolja 2000, 136-137), medtem ko naj bi s kačjo podobo kaznovani grof čuval svoj zaklad na najdišču na Gabrovi strani pri Rodiku. Iskalki zaklada na najdišču Križen drev pri Artvižah naj bi se po pripovedih prestrašili kače. O ogromni kači, ki varuje zaklade na Ajdovščini, pa zvemo tako iz zapisov iz 19. stoletja (Sila 1882, 42) kot iz današnjega izročila.

Simbol kače ima že od nekdaj v vseh arhaičnih kulturah izredno močan in ambivalenten pomenski naboj. Zvita, v krog sklenjena kača je Življenje, neprekinjeno kroženje Časa, večno vračanje enakega; v tem pomenu ovija svet, ga hrani in varuje (Goljevšek 1982, 114). Pojavlja se na začetku vseh kozmogenez kot kavzalna in zunajčasna gospodarica življenjskega principa in vseh naravnih sil (Chevalier, Gheerbrant 1993, 207; Kropelj 2004a).

Kača je pogosto povezana s kultom vode. Je nosilec nasprotujočih si simbolnih značilnosti; po eni strani tesna povezanost s htonskim in zlim svetom, po drugi strani pa sposobnost biti izraz rodovitnosti (Centini 1998, 49-50). Kače so zemeljski demoni in iz zemlje rojene, zato je genius loci pogosto viziran v pojavnih obliki kače (Goljevšek 1982, 114). Zaradi njene funkcije varstva voda se pojavi tudi motiv boja s kačo. Kača namreč zlorabi svoje moči, s svojo kvaliteto vodnega bitja zadrži vodo in povzroči sušo ali poplave⁹. Izvorno vodne značilnosti kače, ki upravlja z vodo za dobro ljudi, niso vzrok, ki bi pripeljal do boja z njo, vendar s pojavom agrikulture ta funkcija preide na bogove, ki ubijejo kačo in tako vrnejo ljudem vode in reke, ki jih je kača zadrževala (Propp 1949, 404-410).

Tako egipčanska kot grška misel napada kačo samo takrat, kadar hoče v kozmosu uvesti kaos. In nasprotno, kot čuvaj zakladov je darovalka dobrin in rodovitnosti, simbol podzemne moči in modrosti, zato je kača atribut vseh velikih boginj narave, boginj mater, moškimi daje moč za oploditev¹⁰ (Chevalier, Gheerbrant 1993, 209-210; Centini 1998, 52; Kropelj 2004a).

Nekatera vraževerja še danes odsevajo stara verovanja v kače kot dobra bitja. Kot simbolu mrtvega prednika je ljudstvo kači pripisovalo zaščitniško vlogo. V vlogi hišnega duha je na Primorskem, v Furlaniji in drugod čuvala domačijo, dajala plodnost in varovala pred nesrečami¹¹. Kot kraljična obvladuje vse kače in je hkrati gospodar zemeljskih

⁸ Na raziskovanem področju nastopajo izročila o kačah, ki preženejo prvotne prebivalce »starih vasi«, v Slopah, Hotični, Skadanščini in v Petrinjah. Predstavljajo le en del arheološko indikativnih izročil o premestitvah vasi ali o kontinuiteti naselij, med katerimi se pojavljajo pripovedi o zapuščenih prvotnih vaseh, o najstarejših vaseh, uničenih v naravni katastrofi, in pripovedi o preselitvi prebivalcev na današnje mesto iz ti. ajdovskih naselbin, ki navadno rezultirajo kot antične ali prazgodovinske naselbine (Hrobat 2003, 50-71).

⁹ V antični Grčiji je tako bitje hidra ali kača iz Lerna. Vendar to ni le posebnost klasične antike, saj je pojav prisoten tako v kitajskih mitih kot mitih vseh drugih ljudstev (Propp 1949, 409).

¹⁰ Kača je povezana s kultom vseh htoničnih boginj, kot so Isis, Kibela, Demetra, kretska boginja s kačami, Ištar in Artemida. Celo nebeška Atena ima za atribut kačo. Inspiratorsko vlogo igra kača tudi v mitih in obredih čaščenja Apolona in Dioniza, božanstev poezije, glasbe, zdravilstva in prerokovanja. Ženska kača preživi v orfičnih in dionizijskih kultih, predvsem ko ti postanejo bolj ženski (Chevalier, Gheerbrant 1993, 209-210; Centini 1998, 52).

¹¹ Po pričevanju etnologinje Zvone Ciglič iz Pokrajinskega muzeja Koper so še pred kratkim v Istri nastavljali mleko hišni kači.

zakladov, zato so si ljudje skušali prilastiti njeno krono, zlato jabolko, kačji kamen¹² itd. (Kropej 2004a). Uboj kače je veljal za neodpustljiv greh (Möderndorfer 1946, 239). S področja Brkinov se na kačo navezuje nenavadno izročilo o duhovinu – otroku rojenem v kačji podobi¹³ (Matičeto 1973, 63-78). Na ilirskih področjih, to je na južnem in srednjem Balkanu, kjer je v preteklosti igral kult kače pomembno vlogo, zasledimo še mnogo vraževerij o kačah. Ljudje verjamejo, da prinaša nesrečo ubiti kuščarja¹⁴. Ohranjena so verovanja v kače kot odvrčalke zla, prinašalke zdravja, zaščitnice polj in prinašalke rodovitnosti. Neredko se zasledijo tudi priporočila, kako se ubraniti kač kot nevarnih in zlobnih živali (Šašel Kos 1991, 190-91).

V krščanstvu je prevladal predvsem negativni, prekleti vidik kače. V krščanski ontološki diskusiji o izvoru zla je bila kača v skušnjavi z Evo spremenjena v simbol zla, zlo samo po sebi. Sad kačinih moči in znanj je kraja. Kača postane polna grehov, ošabna in sebična. Kot gospodarica življenjske sile ne simbolizira več plodnosti, temveč razuzdanost. V podobi kače in njenih modifikacij (zmaj, plazilec itd.) je arhetipiziran hudič. Krščanstvo je izrabilo star mit boja s kačo v motivu Sv. Jurija, ki je ubil zmaja in tako sprevrgel h krščanstvu ljudstvo, ki ga je osvobodil. Zmaga tega ali onega svetnika nad kačo ali njenimi modifikacijami predstavlja vedno zmago krščanstva nad poganstvom, ukoreninjenem v tipičnih območjih Narave in fizično izraženem v podobi plazilca (Centini 1998, 52-53; Chevalier, Gheerbrant 1993, 212; Propp 1949, 409).

Kača in svet mrtvih

Lokacija rimskega grobišča na Ajdovščini ob vodi, kjer naj bi domovalo bajno bitje v obliki kače, morda ni zgolj naključje¹⁵. Propp (1949, 440-41) namreč izpostavlja ravno povezavo med vodo, htonično kačo in kraljestvom mrtvih. Vodno kačo so si v starih mitih predstavljali kot bitje, ki živi v mlakah, jezerih, rekah, morjih in tudi na zemlji. Hkrati ta področja predstavljajo prehod v drugi svet. Kača tako postane čuvaj vode: živi poleg vode ali v vodi in jo varuje. Tudi gorska kača je povezana z votlinami, ki ravno tako predstavljajo vhod v onostranstvo¹⁶. Prehod v kraljestvo mrtvih vodi v najstarejših mitih skozi žrelo kače in vodo, kasneje postane kača ovira, ki jo je pri prehodu v onostranstvo treba premagati.

V antični Grčiji so kačo primarno častili kot htonično božanstvo ter duha čuvaja, včasih kot čuvaja vodnih izvirov. Pogosteje kot zle sile je predstavljala dobro bitje, dobrohoten duh, duh prednikov in herojev (Šašel Kos 1991, 183). V funerarnem kultu je bila kača posebno prisotna v Sparti, od koder izvira relief s sedečima pokojnikoma in ogromnim pitonom, ki je interpretiran kot varuh njunega groba in njunega posmrtnega življenja (Kastelic 1998, 285). Koncept mrtvih prednikov v pojavnih oblikah kače je bil znan tudi Ilirom (Šašel Kos 1991, 185-86).

¹² V Petrinjah naj bi vodila napad na zapuščeno vas Trpinje triglava kačja kraljica z diamantom (Radešček 1996, 273).

¹³ Matičeto domneva, da se motiv duhovina veže na Čiče, za kar bi govorila njegova razprostranjenost (Matičeto 1973, 72).

¹⁴ V hrvaščini je kuščar imenovan *blavor*, kar se povezuje z romunsko besedo *balaur*, ki je predslovanski balkanizem za zmaja (Šašel Kos 1991, 190).

¹⁵ Ob vodnem izviru je postavljeno tudi rimsko grobišče v Dolenjem Logatcu. V postavitvi cerkve sv. Jožefa nad izvirov bi lahko videli dokaz o pokristjanjenju poganške kulta vodnih izvirov (Šmitek 1998, 67).

¹⁶ Na povezavo med votlinami in prehodom na drugi svet spominja rodiško izročilo o zmagu iz Šlavrove jame. Po lokalnem verovanju naj bi zmaj (ali škrate?) iz jame ponesel dekleta v onostranstvo. Ljudje se še spominjajo, da so dekleta pred skokom v brezno zavezale svojo ruto na drevo ob jami.

Rodiški kačon in bazilisk

Ljudski opis bitja iz Jezera ne ustreza ravno podobi klasičnega zmaja. Bolj je podoben veliki strupeni kači, ki naj bi tudi žvižgala¹⁷. Predstava o lintverju spominja na mitološko bitje imenovano bazilisk. Že samo ime kačon je blizu izrazu kačec, slovenskemu poimenovanju baziliska (Kropej 2004b).

Zgodbe o debeli strupeni kači s petelinjo rožo na glavi so pogoste v okolici Nanosa in na Vipavskem. Po njenem predirljivem piskanju oz. brlizganju naj bi dobila ime Brliš, brzeliš, bazališ, brzoliš (Černigoj 1988, 105-106). Bitju sorodna je mogoče tudi kačja kraljica, ki jo ravno tako označuje krona na glavi (Kelemina 1997, 195). Podobno mitološko bitje je poznano na bližnjem Tržaškem, o čemer pričajo zapisi iz 19. stoletja: »Molavar je najstrašnejša kača, kar jih pozna domače ljudstvo. Nekateri ga prištevajo tudi k modrasom. Spoznati ga ni težko, ker ima na glavi rdečo «rožo» (greben) kakor petelin. «Molavar» pa tudi žvižga in sicer jako čudno in grozno. Pravi «molavar» ima tudi v glavi demant, ki je silno svetel in velik ter vreden dokaj milijonov goldinarjev. Ubiti ga ni lahko, ker je sapa njegova tako huda in strupena, da te umori že pol ure daleč (...).« (Obalovič 1891, 236). Na hrvaškem otoku Cresu so poznali kačo s petelinjo krono na glavi in z velikim diamantom pod jezikom, ki je kikirikala. Komur bi si uspelo prilastiti diamant, bi se izpolnila vsaka želja (Radenković 1996, 159).

Slovensko verovanje o bazilisku zapiše Marko Pohlin v 18. stoletju: »Ti be imeli ena žival biti, katira bo iz enega jajceta enega petelina, katir v' sedmemu lejtju enu jajce zleže, od ene krote zvalena. Pravijo, en tak bazilisk je koker en petelin iz enem velikem plavem nosam čez klun, inu is ognenemi očmi, ter je toku strupen, de s' pogledom človeka ostrupi, inu umori, zategavolo se tudi strupovid imenuje. Njega ni moč drugače usmeriti, koker skuz en špegl, katir se more njemu naspruti postaveti, de se v' njemu vide, inu od groze pred svojo podobo rezpoče (...).« (Stanonik 1989, 124).

Ime bazilisk izvira iz grške besede *basileuz* (kralj). Plinij pojasnjuje, da se ga je najverjetneje oprijelo ime Basiliskos, v pomenu »kraljič«, zaradi njegove »krona« na glavi. Po splošnem prepričanju se bazilisk razvije iz jajca starega (črnega) petelina, ki ga v gnoju vali kača ali krastača. Baziliskov dih in pogled naj bi bila smrtna (Petzoldt 1995, 30). Zgodba o njegovem rojstvu spominja na ljudsko verovanje, po katerem naj bi se tudi zmaj - lintver izvalil iz petelinjega jajca (Grafenauer 1956, 314-329).

Pri južnih Slovanih so bili liki, nastali s kombinacijo petelina in kače, uporabljeni kot zaščitno sredstvo proti nečisti sili (Radenković 1996, 158-59). Zanimivo, da najdemo soroden lik, sestavljen iz kače in petelina, na ikonografskih elementih rimskega časa. Med gemami iz Aquileie so prisotne nenavadne upodobitve pošasti s petelinjo glavo in dvojnimi kačjim repom, ki so interpretirane kot božanstvo »Petelin-Kača« (»Gallo-Serpente«). Lik je razširjen od konca 2. stoletja n.št. naprej, verjetno formiran z rimskim vplivom na predhodne grško-orientalske kulte, mogoče palmirskega ali hebrejskega izvora (Senna-Chiesa 1966, 421). Analogne upodobitve izhajajo iz vzhodnega Mediterana, in sicer najpogosteje iz Levanta in Egipta¹⁸ (Bonner 1951, 317). Bonner (1951, 317) meni,

¹⁷ Po opisu iz objavljenih Rodiških pravljic, naj bi bil lintver debel in dolg kot moška roka, zelen, z rdečo barvo pri ušesih, imel naj bi rdečo rožo na glavi kot petelin, strupeno sapo, v gobcu polno strupenih zob, strup naj bi lahko pljunil zelo daleč in če bi se mu približal, naj bi začel žvižgati (Peršolja 2000, 42,48,49,196). Drug domačin iz Rodika se spominja samo pripovedi o strašni strupeni kači in njenem žvižganju.

¹⁸ Po eni teoriji naj bi božanstvo s kombinacijo iranskih in hebrejskih elementov izhajalo iz Levanta ali Egipta, druga teza pa zagovarja striktno hebrejske vplive (Senna Chiesa 1966, 421; Bonner 1951, 317).

da bi figura lahko predstavljala kozmičnega boga, v katerem je simbol nebeškega sveta svetlobe združen z elementom podzemlja, kar bi lahko pomenilo vladavino božanstva nad celotnim univerzumom. Ianovitz (1972, 60) nenavadno božanstvo interpretira v sklopu predstav sinkretičnih solarnih kultov orientalskega izvora, značilnih za rimsko imperialno družbo 3. stoletja n.št..

Vztrajnost ljudskih verovanj in prežitki kačjega kulta

Da lahko nenavadne ljudske tradicije pričajo o neprekinjenem, globoko ukoreninjenem kultu kače še po več tisočih letih, lahko vidimo na prostoru Ilirov. Na centralnem Balkanu namreč zasledimo veliko vraž, ki odsevajo verovanja v kače kot dobra bitja. Izjemen je običaj v vasi Orman pri Skopju, kjer 22. maja na hribu Zmijarnik (»kačji hrib«) vaščani plešejo v kolu okrog kač. Kače spodbujajo, da se plazijo čez njihove obleke znotraj kroga, kar naj bi prinašalo rodovitnost in uresničevalo želje. Običaj odseva staro verovanje v kače kot prinašalke rodovitnosti, kar je ena izmed manifestacij htoničnih božanstev. Tradicije pričajo o kontinuiteti kulta kač, katerega izvor zasledimo že v neolitiku z najdbami glinenih kač v hišah. V bližini najden napis s posvetilom Dracu in Draceni dokazuje pomembnost kulta lokalnih kačjih božanstev še v rimskem času (Šašel Kos 1991, 183-192).

Drugi način ohranjanja starodavnih kultov je preko demonizirajočih procesov poganskih tradicij, s čimer je Cerkev v želji po izkoreninjenju poganskih običajev dosegla ravno nasprotno (Centini 1998, 64). Proces demonizacije je prepoznaven v prežitku kulta iz Beneventa v italijanski Apuliji. Iz srednjeveških virov so znana škofovska obsojanja vraževernosti ljudstva, ki je častilo bronasto kačo na drevesu. Cerkev je dala izrjavati drevo in ubila kačo pod njim z blagoslovljeno vodo. Pozneje je kraj postal znan kot zbirališče vsega zlega, kraj odvijanja čarovniškega sabata. Arheološko odkritje templja posvečenega Izidi z oltarjem, na katerem je upodobljena kača, priča o izvoru kulta v antičnem obdobju. Izidin kult se spoji s kulturnimi tradicijami nordijskega izvora, prepoznavnimi v čaščenju drevesa. Pod vplivom krščanske demonizacije se močno ukoreninjene lokalne tradicije kot odmevi na starodavni kult prelevijo v tradicije čarovništva in hudiča, izražena v podobi plazilca. V tradiciji »drevesa iz Beneventa« so prisotni klasični elementi poganskega najdišča, kasneje povezanega s čarovništvom: mesto predkrščanskega kulta; »očiščevalno« dejanje Cerkve z namenom izkoreniniti kult; lokalno čaščenje podobe; zoomorfna podoba; pojav hudiča, pogosto v obliki plazilca; tradicije, ki postavljajo kraj, po njegovi demonizaciji, v odnos z obredjem čarovništva; prisotnost arheoloških dokazov o izvoru kulta (Centini 1998, 58-59).

Kot ugotavlja Zonabend (1993, 16-18), je pri ohranjanju ljudskega spomina najpomembnejši dejavnik prostor. Kot spomin na preteklost obstane le tisto, kar je zapisano v prostoru. Ravno tako Halbwachs argumentira, da vsebujejo kolektivni spomini močno prostorsko dimenzijo in so vezani na določena mesta v krajini. Moč prostora je prepoznavna v vztrajnosti ljudskega verovanja. Glavno zagotovilo za obstanek vsake religije je njeno simbolično izražanje v prostorskem okviru. Zato moramo fizično podreti oltarje starih bogov in njihove templje, če hočemo iz zavesti ljudi izbrisati spomin na opuščene kulte (Halbwachs 2001, 143-173). V tem kontekstu lahko razumemo ostanke številnih poganskih verovanj še dolgo po pokristjanjenju, ki jih je Cerkev poskušala izkoreniniti z izruvanjem »svetih dreves« in uničenjem »svetih studencev« (Šmitek 1998, 65-67; Sila 1882, 46).

Analogije čaščenja na Jezeru z drugimi prežitki kultov

Demonizacija

Najbolj očitna sorodnost med čaščenjem na Rodiškem Jezeru in kultom iz Beneventa je demonizacija. Bitje iz Jezera je v zarotitvenem obrazcu imenovano vrag: »*Gospodine! Zateri ga in ubi ga, onega vraga, ki tu prebiva!* (Sila 1882, 42)« V Jezeru naj bi bile po izročilu zle sile, ki jih je z obredom treba pomiriti in onemogočiti (Slapšak 1997, 20).

Preko demonizirajoče optike antropocentrizma so nekatere živali, ki so jim bile že v predkrščanski kulturi pripisane sakralne sposobnosti, postale simbol hudiča in mitološkega sveta povezanega z njim. Mogoč je seveda ugovor, češ da lahko obstajajo bolj praktične motivacije, ki določujejo demonizacijo živali: njena nevarnost (če pomislimo le na kačo ali volka). Ta vidik je potrebno upoštevati, vendar ne gre pozabiti, da je bila nevarnost živali pogosto že motiv sakralizacije ali vsaj vključitve v magični in mitični kontekst. Demonizacija pa vendar ni povzročila popolnega preloma s starim kulturnim substratom, kar je omogočalo nadaljevanja religioznih tradicij, torej na nek način ohranjanje lastne kulturne identitete. Iz tega razloga so mnoge tradicije, povezane z živalmi, preživele na sinkretičen način v ljudski folklori in verovanjih, tako da so se ohranili tudi določeni tradicionalni izrazi živali (Centini 1998, 42-44).

V našem primeru se zatorej postavlja vprašanje, ali je pojavna oblika kače iz Jezera posledica enačenja poganškega malika s hudičem, izraženim v liku pošastnega plazilca, ali gre za ostanek izvirne predstave o božanstvu.

Pokristjanjenje kulta in »očiščevalno krščansko obredje«

Po izročilu je bilo ob poti do Jezera postavljenih štirinajst križev (Peršolja 2000, 48). Zgodovinar in vaški župnik Matija Sila omenja v knjižici Trst in okolica časopisa Edinost leta 1882 procesije, ki naj bi se dogajale »v starih časih« in kjer naj bi sodelovalo do dvajset križnikov (Sila 1882, 42). Na mestu domovanja pošasti je bil postavljen kamen z vklesanim križem, ob katerem so se izvajali obredi blagosloavljanja Jezera. Po zapisu iz leta 1859 je bil ob Jezeru viden še kos z ostankom spodnjega dela križa, so ga pa takrat ljudje še pomnili celega (Slapšak 1997, 20). V sajenju vrb na Jezeru, kar sicer omenja Bleiweis sredi 19. stoletja v značilnem narodnosposodbujevalnem duhu (Slapšak 1997, 24), bi lahko zaznali v kontekstu »očiščevalnega dejanja«. V izročilu se je namreč ohranila zgodba o sajenju blagosloavljenih vrb ob Jezeru z namenom, da bi očistile od lintverja zastrupljeno vodo (Peršolja 2000, 48). Postavitev vrb na mesto domovanja hudiča se zdi logična ob upoštevanju ljudskega mišljenja, po katerem je vrba veljala za posrednico med človeškim svetom in htonskim/ demonskim onostranstvom (Šmitek 1998, 65). V rodiških zgodbah je ohranjen tudi napotek, da se kačona lahko ukani s krščanskim obredjem: na dan sv. Ivana se naredi štirinajst križev z blagoslovljeno vodo (Peršolja 2000, 42-43).

Verovanje v pozitivnost mitološke figure

Nekatere pripovedi kažejo na to, da domačini niso imeli do lintverja samo strahospoštvalnega odnosa. V prepovedi ubijanja kač je mogoče videti tako spoštljiv odnos do lintverja kot prežitke verovanja v pozitivno vlogo kače: »(...)vsak dan zamaši vse luknje v hribu in skrbi, da voda ne odteče. Če bi Rodičani kačona razjezili, bi udaril z repom. Čuk bi počil in voda bi odnesla Rodik. Vsi ljudje vedo, da je za vas koristen, zato nobeden ne

ubije nobene kače. Če bi ubili kačona, ne bi bilo več nikogar, ki bi mašil luknje in špranje v hribu» (Peršolja 2000, 56).

Arheološki dokazi

Pozornost vzbujajo neposredna bližina rimskega grobišča na ledini Pod Jezerom, ki pripada bližnjemu rimskemu naselju na Ajdovščini.

Glede na rezultate sondiranja obstaja možnost nekih lesenih konstrukcij na Jezeru, čeprav je zaradi majhnosti odkopane površine in skromnih ostankov še vse precej nedorečeno (Slapšak 1997, 27). Na vzhodnem, najnižjem robu kotanje Jezera je nenavadna utrditev z velikimi apnenčastimi bloki (Slapšak 1997, 20). Ker je apnenec tuja kamnina na flišni brkinski osnovi, nam kamni dokazujejo vložek človeškega dela, saj so morali biti prineseni od drugod¹⁹. Težko si je zamisliti, da bi bila lahko gradnja na delu zamočvirjenega terena izvedena iz kakšnih funkcionalnih razlogov, razen v primeru kulturnih namenov.

Čaščenje izvirov je bila splošna indoevropska dediščina (Šmitek 1998, 65-73). Glede na bližino prazgodovinskega in antičnega najdišča z grobiščem bi bilo skoraj neverjetno, da bi bil kult na Jezeru novejšega izvora. Občasen pojav in ponovno izginotje vode vrh Čuka je moralo že od nekdaj pritegniti pozornost domačinov in zahtevati pojasnila. Že samo ime Jezero je nenavadno za kraški in brkinski svet, saj je običajna beseda za površinsko umetno vodno zajetje kal.

Staroselske tradicije Rundictov z Ajdovščine nad Rodikom

Na rimskem epigrafskem napisu iz bližnje Materije (CIL 5, 698) so omenjeni Rundicti, kar je glede na toponim vasi Rodik najverjetneje ime za prebivalce prazgodovinskega in rimskega najdišča nad vasjo. Kam so prazgodovinski prebivalci Ajdovščine pokopavali svoje mrtve, ni znano. Med funerarnimi najdbami tega časa razpolagamo samo z eno posamično najdbo, in sicer fibulo iz 7. stoletja pr. n. št., iz grobišča na Čuku (Slapšak 1997, 55). Rimsko grobišče Pod jezerom kaže, da se je življenje na Rodiški Ajdovščini kontinuirano nadaljevalo iz prazgodovinskega obdobja v zgodnjo antiko. Grobovi sodijo v drugo polovico 1. stoletja in v 2. stoletje n. št.. Način pokopa, grobna arhitektura in nekateri grobni pridatki pričajo o staroselskem prebivalstvu, ki je še v rimskem času ohranilo lokalne običaje iz prazgodovine²⁰ (Istenič 1987, 108). Tako novčni obtok na naselbini kot grobišče kažeta izrazit upad, morda celo prekinitev poselitve pred koncem 2. stoletja n. št.. Do ponovnega razcveta naselbine pride ob koncu 3. in v 4. stoletju n. št. v okviru poznoantične *Claustre Alpium Iuliarum*. Ni znano, ali so na novo zgrajeno mestece po strogem urbanističnem načrtu naselili domačini in ali so se imeli za potomce Rundiktov. Ime je ostalo in prešlo na današnjo vas v dolini, Rodik (Slapšak 1997, 48-50).

Trdovratnost staroselskih tradicij še v rimskem času (Istenič 1987, 108), ki kljubuje celo vzporednemu procesu romanizacije (bogatejših slojev?) (Slapšak 1997, 47-49),

¹⁹ V dovoz lepo oblikovanih kamnitih blokov je moralo biti vložene veliko truda, saj so kamni velikih dimenzij.

²⁰ Staroselsko tradicijo nakazujejo žganinski grobovi z žaro, kriti z neobdelanimi kamnitimi ploščami, med grobnimi pridatki orožje in lokalna lončenina prazgodovinske tradicije. Lega grobišča ob poti kaže na rimske običaje, medtem ko lega na strmem pobočju nakazuje povezavo s prazgodovinskimi grobišči Notranjske in Istre, za katere je taka lega značilna (Istenič 1987, 106-08).

bi lahko govorila v prid uvrstitvi skupnosti Rodiške Ajdovščine med izolirane populacije. Ciglencečki (1987, 157) uvršča Ajdovščino med avtarktične življenjske skupnosti, nekakšne miniaturne »poleis« poznoantičnega sveta, kljub temu da se delno le razlikuje od ostalih tovrstnih utrjenih naselbin zaradi drugačne funkcije (vojaške) in bližine pomembne rimske ceste.

Za področja izoliranih populacij, v osnovi vezanih na agrikulturno ekonomijo, je po Ianovitzu (1972, 104-105) značilen t.i. religiozni proces kontinuitete spreminjanja. Teorija govori o trdovratnosti kulturnih praks, navezanih na določen prostor, ki spreminjajo le svojo zunanjo podobo, ne pa osnove. »Nova« religiozna izkušnja se vključi v starejši kontekst in preko kompleksnih medsebojnih interakcij pride do absorbiranja »starih« religioznih izkušenj v »nov« religiozni pojav²¹ (Ianovitz 1972, 6).

V ohranjanju ljudskega čaščenja bitja v Jezeru bi lahko videli obliko religiozne kontinuitete spreminjanja. Na osnovi močnih staroselskih tradicij, izoliranosti ter samozadostnosti skupnosti z Ajdovščine bi lahko domnevali celo ohranitev osnove kulta še iz prazgodovine. Ohranitev imena Rundictes²² v imenu današnje vasi in nenavadna kontinuitetna izročila o Ajdih²³ bi lahko govorila za neko kontinuiteto staroselcev (verjetno v številčno manjšem obsegu prebivalstva) oz. vsaj določenih staroselskih tradicij.

Ustno izročilo kot indikator starega svetega mesta?

Glede na teorijo o kontinuiteti religioznih predstav, ki se navadno ohranjajo v lokalnih populacijah, tesno vezanih na kmetijstvo in oddaljenih od večjih urbanih centrov (Ianovitz 1972, 6, 100-105), kar so Rundicti na Ajdovščini tudi bili, bi lahko računali na trdovratnost tradicij, povezanih s starim kultom.

Osnovno vprašanje, ki se poraja ob razmišljanju o možnostih izvornega kulta na Jezeru, je, ali je lik Rodiškega lintverja samo posledica krščanske demonizacije poganškega malika, kjer bi lahko bil v pošastni kači arhetipiziran hudič, ali se morda v današnjih predstavah o bajnem liku skrivajo odsevi izvornih značilnosti poganškega božanstva. Rodiškemu bajnemu liku se pripisuje nebeška simbolika: nadzor nad vremenom, nevihtami, strelami, poplavami. Zdi se, kot da je bajno bitje, ki po videzu, strupenosti in žvižganju spominja na mitskega baziliska, prevzelo osnovne funkcije zmajev, živečih v notranjosti gora. Kot čuvaj zakladov in gospodar vode bi lahko bil darovalec dobrin in rodovitnosti. Mitološka kača z elementi petelina je lahko nosilec solarne simbolike (Ianovitz 1972, 60) ali predstavlja združitev htonskega z nebeškim (Bonner 1951, 317). Dokazali smo, da so bile predstave o takem bitju prisotne v širšem okolju že vsaj iz rimskih časov (Senna Chiesa 1966, 421; Ianovitz 1972, 60). Kot smo videli, je kača v ustnem izročilu na območju Brkinov nosilec močne simbolike. Nasploh je povezana s kultom mrtvih in kulturnim pomenom vode (Propp 1949, 440-441). Morda je zato tudi razumljivo, da živi

²¹ En značilnih primerov je skupnost Valcamonice iz severne Italije, kjer je bil v prazgodovini dokazan močan solarni kult. Kasneje se je na tem področju močno uveljavil kult perzijskega boga Mitre, predvsem zaradi kulturnih tematik, neposredno povezanih s Soncem. Mitraizem je prevzel religiozne tematike domorodskega substrata in tako stara lokalna božanstva vključil v lastni kulturni kompleks. Religiozna kontinuiteta spreminjanja pa se ne kaže v religioznih situacijah velikih centrov, kot je recimo Aquileia (Ianovitz 1972, 100-105).

²² Besedo Rundictes lahko najdemo tako v slovarjih ilirskih kot venetskih ali keltskih jezikovnih ostalin (Slapšak 1997, 29). Doria (1971, 17) zagovarja celo starejši, predindoevropski etimon.

²³ Izročilo o Ajdih je obravnavano v lit. Hrobat 2003, 55-71, 147-157.

Rodiški kačon v vodni notranjosti hriba, znotraj pokojnikovih bivališč oziroma v Jezeru tik nad staroselskim antičnim grobiščem.

Kombinacija htonične in nebeške simbolike mitskega lika iz Jezera na Čuku nad Rodikom napeljuje na interpretacijo naše figure kot poganskega kultnega prežitka. Demonizacija kulta, pokristjanjenje s kulturnimi obredi, očiščevalna dejanja, nejasne arheološke najdbe ter nenazadnje močno ukoreninjene ljudske predstave govorijo v prid tezi o kontinuiteti starega svetega mesta na Jezeru. Krščanski obredi nakazujejo obstoj predkrščanskega mesta kulta, katerega objekt je bil kasneje demoniziran in sčasoma globoko usidran v lokalno ljudsko zavest kot strah vzbujajoča pošast iz Jezera.

Literatura:

- BONNER, C. 1951. Amulets Chiefly in the British Museum, *Hesperia – Journal of the American School of Classical studies at* - vol. XX, numb. 4, str. 301 – 345.
- CENTINI, M. 1998. *Le Bestie del diavolo; Gli animali e la stregoneria tra fonti storiche e folklore*, Milan (prevod: CHEVALIER, J., GHEERBRANT, A. 1978, *Dictionnaire des symboles: mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres*, Paris).
- CIGLENEČKI, S. 1987. Višinske utrdbе iz časa 3. do 6. st. v vzhodnoalpskem prostoru, Ljubljana.
- ČERNIGOJ, F. 1988. Javorov hudič, zbirka Glasovi, Ljubljana.
- DORIA, M. 1971. Alla ricerca di toponimi prelatini nel Carso, *Testo di una conferenza tenuta a Trieste, per la »Sezione Studi Carsici« del centro di Antichita Altoadriatiche*, il 15 aprile 1971, Trst.
- GOLJEVŠČEK, A. 1982. Mit in slovenska ljudska pesem, *Razprave in eseji* 25, Ljubljana.
- GRAFENAUER, I. 1956. Zmaj iz petelinjega jajca, *Razprave II, SAZU, Razred za filološke in literarne vede*, str. 313-333.
- HALBWACHS, M. 2001. Kolektivni spomin, Ljubljana (prevod: HALBWACHS, M. 1950, *La memoire collective*, Paris).
- HROBAT, K. 2003. Šembilja na rimskih cestah. O ustnem izročilu in arheoloških raziskavah, *Diplomska naloga, Filozofska fakulteta Ljubljana* (neobjavljeno).
- IANOVITZ, O. 1972. Il culto solare nella »X regio«, *Centro studi e documentazione sull'Italia romana, Monografie a supplemento degli »Atti« - 2*, Milan.
- ISTENIČ, J. 1987. Rodik - Grobišče Pod Jezerom. *Arheološki vestnik* 38, str. 89 - 136.
- KASTELIC, J. 1998. Simbolika mitov na rimskih nagrobnih spomenikih, *Šempeter v Savinjski dolini*, Ljubljana.
- KEBER, J. 1998. Živali v prisposodobah 2, Celje.
- KELEMINA, J. 1997. Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva z mitološkim uvodom (ponatis), Bilje.
- KROPEJ, M. 2004a. Kača, s.v. *Slovenski etnološki leksikon*, Ljubljana (v tisku).
- KROPEJ, M. 2004b. Bazilisk, s.v. *Slovenski etnološki leksikon*, Ljubljana (v tisku).
- MATIČETOV, M. 1973. Duhovin v Brkinih – tristo let pričevanj o otroku, rojenem v kačji podobi, *Traditiones* 2, str. 63 – 78.
- MÖDERNDORFER, V. 1946. Verovanja, uvere in običaji Slovencev (narodopisno gradivo), *peta knjiga – Borba za pridobivanje vsakdanjega kruha*, Celje.
- OBALOVIČ 1891. Vraže v tržaški okolici, *Ljubljanski zvon*.

- PERŠOLJA, J. M. 2000. Rodiške pravce in zgodbe, Ljubljana.
- PETZOLDT, L. 1995. Basilisk, s.v. Kleines Lexicon der Dämonen und Elementargeister, München, str. 29 – 31.
- PROPP, V. 1949. Le radici storiche dei racconti di fate, Torino.
- RADENKOVIĆ, L. 1996. Simbolika sveta u narodnoj magiji Južnih Slovena, Beograd.
- RADEŠČEK R. 1996. Slovenske legende 2, Idrija.
- SENA CHIESA, V. G. 1966. Gemme del Museo, Aquileia.
- SILA, M. 1882. Trst in okolica: zgodovinska slika, Trst.
- SLAPŠAK, B. 1997. Starejša zgodovina Rodika, Rodik med Brkini in Krasom: zbornik ob 350. letnici cerkve, Koper, str. 19 – 64.
- STANONIK, M. 1989. Slovstvena folklor v zavesti slovenskega razsvetljenstva, Obdobja 11, Obdobje slovenskega narodnega preporoda (ob 70. letnici ljubljanske slavistike), Ljubljana, str. 113 - 142.
- ŠAŠEL KOS, M. 1991. Draco and the survival of the serpent cult in the Central Balkans, Tyche - Beiträge zur Alten Geschichte Papyrologie und Epigraphik, Band 6, str. 183 - 192.
- ŠMITEK, Z. 1998. Kristalna gora: mitološko izročilo Slovencev, Ljubljana.
- ZONABEND, F. 1993. Dolgi spomin: Časi in zgodovine v vasi, Ljubljana (prevod: ZONABEND, F. 1980. La mémoire longue. Temps et histoires au village, Paris).

The Oral Tradition About Lintver as an Indicator of the Ritual Place of Ajdovščina above Rodik's Antique Community

Katja Hrobat

The Mountain Ajdovščina above the village of Rodik (southwestern Slovenia) is an archaeological site of interest not only for its archaeological potential but also because of unusual and rich oral traditions related to it. Archaeological research has revealed that the settlement on it was in continuous use from the prehistoric times (when it served as a hillfort) till the second century A.D. It was resettled in the late antiquity. Experts agree that the people living at the site were the Rundictes, the tribe whose name can be found in a Claudian inscription in a nearby village, Materija (Slapšak 1997, 48-55).

Among the oral traditions about the mythical inhabitants of Ajdovščina, called Ajdi, and about the antique ruts made by the folk figure called Šembilja (Hrobat 2004, 96-123, 147-157) we can also find stories about Lintver, which could indicate that Ajdovščina's ancient inhabitants had a ritual place. Lintver was a kind of a snake-like dragon believed to be living in Jezero (Lake), a puddle on the top of Čuk hill right above Ajdovščina's ancient cemetery. According to local beliefs, the mythical creature had power over the weather, in particular over the tempests. By splitting the hill or by choking caves in the blind carstic valley of Brezovica it was able to cause floods that would sweep away villages. In order to bewitch the snake-like dragon, who in terms of Christian tradition represented the devil, regular monthly processions from Brezovica to Jezero were organized. The calvary led from Brezovica to Jezero and included fourteen stations with as many crosses. The fourteenth stood right at Lintvar's dwelling-place and served as a place where holy masses were read. The ritual formula they used at the rites was: "O Lord, root out and kill the devil which dwells here!" The evidence of such practices can be found in nineteenth century records (Sila 1882, 42) as well as in the local oral traditions (Peršolja 2000).

The motife of the dragon menacing with floods from inside the mountain is not rare in the Slovenian folk tradition (Grafenauer 1956, 318-323). The monster was often known under the name of Lintvern, a name which is Germanic in origin (Lindwurm) and denotes his linkage with the earth, the underworld, water and snakes (Keber 1998, 320; Goljevšček 1982, 114; Propp 1949, 391-410; Chevalier, Gheerbrant 1993, 705-706, 207). Strong symbolism of the snake can also be seen in the local oral traditions. The connection between the snake and water seems particularly evident in the case of Lintver from Ajdovščina, because this snake-like dragon lives in waters that lie in the immediate vicinity of an ancient cemetery.

But the appearance of our Lintver is a bit different from other classical dragons. Lintver was imagined as a big whistling venomous snake which closely resembles the mythical being known as the basilisk. Its name kačon is also similar to kačec, one of the Slovenian names for the basilisk (Kropej 2004b). A venomous snake with a crown on its head is also known on the Croatian island of Cres (Radenković 1996, 159). In the Trieste region it is known as the molavar (Obalovič 1891, 236), while in the region of Nanos it is known as the bšlišk (Černigoj 1988, 105-106). It may also be related to the queen of snakes from other parts of Slovenia (Kelemina 1997, 195). Eighteen century sources note that the ugly creature hatches from a rooster's egg (Stanonik 1989, 124), very much like

the Lintverns (Grafenauer 1956, 314-329). A similar figure is also depicted in Roman iconographic documents as the deity called "Gallo-serpente" (Rooster-snake). It likewise incorporates the elements of a snake and a rooster. It is supposed to combine the symbolism of celestial light and the underworld, and is interpreted as part of the syncretic solar cults from the third century A.D. (Senna-Chiesa 1966, 421; Ianovitz 1972, 60).

The fact that oral tradition can provide evidence for the existence of the cult of the snake can for example be seen in the Balkans area, where the snake has been worshipped from the prehistoric times to modern day (Šašel Kos 1991, 183-192). As the example of a cult from Benevento shows, ancient cults were able to survive even when pagan traditions were demonized by the Christian Church. Under the influence of the Church the deep-rooted local traditions were converted into the traditions of witchery or the devil. They physically manifested themselves through the form of a reptile (Centini 1998, 58-64), thus still reflecting the ancient cult. What both examples have in common is a connection of the traditions with a particular place, which according to Zonabend (1993, 16-18) and Halbwachs (2001, 143-173) is a crucial factor if collective memory is to be maintained and cults are to survive.

The traditions concerning the Lintver from Rodik have a number of things in common with the described survival of cults. The most evident analogy is the demonization of the creature from Jezero, where the creature, at least according to Christian beliefs, stands for the devil. The fourteen crosses along the calvary to Jezero, the holy masses which took place at the site and some other elements in the oral traditions, including Christian purification ceremonies, represent elements of the Christianization of the cult. Besides this, there are the tales that reveal not only an awe-inspiring attitude toward Lintver, but also a belief in the positive likeness of the mythological being. We should also not overlook some of the indeterminate archaeological features, for example the unusual consolidation of Jezero with its big regular-shaped limestone stones, quite foreign for the surrounding flysch area, as well as the Roman cemetery Pod Jezerom, which lies in the immediate vicinity of Lintver's dwelling-place.

When we consider the preserved prehistorical local traditions, like those indicated by the Roman cemetery Pod Jezerom (Istenič 1987, 108), its self-sufficient economy (Ciglencečki 1987, 157), and its remoteness from urban areas, we can delineate the community of Ajdovščina above Rodik as an isolated one. If the theory about the continuity of religious conceptions (Ianovitz 1972, 6, 100-105), characteristic of such communities, is applied to it, we can ascribe the surviving traditions to an ancient cult, dating back perhaps even to the prehistorical period. The question is whether the form of the snake is the original image worshipped, or whether it is only the result of the demonization of a pagan deity, in which the devil has often come to be embodied as a reptile. By all means, the combination of chthonic and celestial symbolism of the mythical being from Jezero speaks of the preservation of a pagan cult. Christian rituals performed at the site of Lintvern suggest that it functioned as a pre-Christian cult place. In the course of time the object worshipped got demonized and became a fearful creature in the local oral tradition.